

УДК 340.13

DOI: 10.15587/2523-4153.2019.160842

ВРАХУВАННЯ У ЗАКОНОДАВЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГІЧНИХ ФАКТОРІВ, ЩО МОТИВУЮТЬ ДО ДОТРИМАННЯ АБО ПОРУШЕННЯ ЗАКОНУ

© К. О. Сергєєв

Одним із головних критеріїв якості закону є його здатність створити систему правил поведінки у реальному житті людей. Для цього правило має бути ними прийнято. Це підвищує актуальність дослідження психо-емоційних процесів, які мотивують людей до обрання моделі поведінки в межах нормативно-регульованого правила.

Розглянувши питання в контексті теорії прийняття рішення в її емоційному та раціональному підходах дослідження, формується висновок, що обираючи модель поведінки люди орієнтуються на соціально прийнятні стандарти і норми. Таку поведінку вони і схильні вважати законотворчою. Незважаючи на те, що рішення про обрання поведінкової моделі приймається емоційно, сама емоція є раціональним, а не хаотичним явищем.

Емоція, в сутності, узагальнено відображає висновки подій життєвого досвіду, які людина накопичує в процесі соціалізації. Відповідно, формуючи модель поведінки, людина орієнтована не на текстовий зміст закону, а на події правового характеру, які закон спровокував. Особливого значення набувають дії первинного виконавця акту, що формують першу хвилю правових подій на які орієнтуватиметься соціальна група.

Психологічні фактори прийняття людиною рішення з питань дотримання нормативної вимоги можуть бути прогнозовані в процесі законодавчої діяльності, що відкриває можливості до корегування його змісту у напрямку підвищення властивостей закону до прийняття людьми регламентованого правила в умовах їх реального життя. Зокрема, можуть бути враховані фактори освіти, релігійних та соціальних переконань, подій, які ставалися у соціальній групі в останні роки і переважні реакції на ці події

Ключові слова: психологія права, законодавча діяльність, законотворчість, психологічна теорія права, прийняття рішення

1. Вступ

Важливим елементом процесу створення закону є врахування його якості до правореалізації – готовності і здатності соціальної групи застосувати такий регламент поведінки у їх реальному житті. Знання про психо-емоційні процеси, які мотивують людину до обрання поведінки в межах нормативно-регульованого правила, мають фундаментальний вплив на якість закону. Сучасна інформаційно-технічна епоха відкрила людям більше альтернатив у виборі порядку виконання однієї норми, але одночасно відбулось і збільшення кількості законів. Ці кількісні показники системи законодавства перейшли критичну межу об'єму інформації, який людина здатна усвідомити. Щодня вона вступає у сотні правовідносин, які регульовані інструментами позитивного права. Сподівання на те, що ці норми людина прочитає, усвідомила і запам'ятала, є, меншою мірою, просто утопічними. Відповідно, не знаючи приписане державою правило поведінки, маючи багато альтернатив вибору, постає питання про мотиви, на підставі яких людина приймає остаточне рішення стосовно обрання поведінкової моделі в конкретних обставинах реального життя, вирішує – дотримуватися вимог закону, або порушити його.

2. Літературний огляд

Важливу роль у дослідженні психо-емоційних передумов дотримання закону, відіграли праці Лева Петражицького [1] і сформульована ним психологічна теорія права. Однак, вона є застарілою в контексті

знань з мотивів прийняття рішення, накопичених протягом 20-го сторіччя. Водночас, більшість таких досліджень проводились в галузі маркетингу та загальної психології. Зокрема В. В. Стащенюк [2] розглядає мотивацію прийняття рішень в умовах управління підприємством, а О. С. Юрков [3] дослідив основні теоритичні концепції і течії розвитку вчень про прийняття рішень. Незважаючи на те, що авторами не було приділено уваги рішенням з питань дотримання закону, їх роботи відкривають можливості до логічного аналізу явища. Однак, варто підкреслити проблему, що юридичною наукою зазначено питання, майже не помічалось. Питанню психо-емоційних процесів прийняття рішення в контексті обрання моделі нормативно-регламентованої поведінки приділено вкрай мало уваги як українських, так і іноземних вчених. Британськими науковцями Джонатаном Джексоном, Беном Бредфордом та Майком Гауфом було досліджено мотивації людей в питаннях відносин з правоохоронними органами [4]. Незважаючи на важливість отриманих результатів, ця робота побудована на даних статистичного аналізу, без поглиблення в причини, які мотивують людину до обрання моделі поведінки.

Відповідно, дане дослідження довелось ґрунтувати на поєднанні знань в галузі психології з фундаментальними основами теорії права.

3. Мета та задачі дослідження

Метою дослідження є виділення факторів процесу прийняття рішення та психо-емоційних поведі-

нкових явищ, які можуть бути спрогнозовані на етапі законодавчої діяльності, для підвищення якості нормативного акту через збільшення його здатності до правореалізації за прийняття людьми правила у їх реальному житті.

Для досягнення мети були поставлені наступні задачі:

1. Дослідити сучасні концепції в теорії прийняття рішень для виділення фундаментальних психо-емоційних факторів, що мотивують людину до обрання моделі поведінки в конкретних умовах;

2. Розглянути здатність людини усвідомлювати текстовий зміст закону та інші фактори, що мотивують виконавця норми обирати модель поведінки у законодавчо регульованих відносинах;

3. Виділити психологічні фактори прийняття рішення стосовно обрання моделі поведінки, які можуть бути спрогнозовані ще на етапі створення проекту закону.

4. Теорія прийняття рішення у контексті обрання нормативно визначеної моделі поведінки

Законодавча діяльність – це робота з припущення людської поведінки. Ми надаємо логічну систему текстових символів, лише припускаючи, що вона стимулює людей до тієї дії, яку планував законодавець. Незважаючи на високий перелік знань з суб'єктивного складу правореалізації, яке людство накопичило за тисячі років дослідження закону і порядку його виконання, точними ці знання назвати не можна, виходячи лише з одного практичного показника – люди досі порушують закон, а, отже, знання про їх поведінку досі залишаються припущеннями. Ця обставина спонукає до більш якісного аналізу факторів, на які спирається людина, що стоїть перед вибором законної або протиправної поведінки.

Важливим набуток цього напрямку стали роботи Лева Петражицького, зокрема, він писав: “До складу нормативних суджень та мотиваційних процесів, взагалі відповідних емоційно-інтелектуальних співвідношень, входять у різних випадках різні емоції, що повідомляють, відповідно до їх специфічної природи, належним областям духовного життя та поведінки різні властивості і особливості, у відповідності з цим можна і варто утворити різні класи нормативних хвилювань” [1]. У сформульованій ним Психологічній теорії права Петражицький вважав, що, обираючи нормативно визначену модель поведінки, людина схильна спиратись виключно на емоції і власне сприйняття дійсності.

Систематичні дослідження питання природи прийняття рішення починаються з двадцятого сторіччя. Сформульовані в цей період теорії умовно можна розділити на концепції емоційного та раціонального рішення. Історично першою є парадигма емоційних рішень, що базується на практиці, досвіді та інтуїції [2]. У протилежність до неї розвивалась і парадигма рішення раціонального. Нині питаннями подальшого розроблення і розвитку теорії прийняття раціональних рішень займаються праксеологи, економісти, юристи, філософи, кібернетики, математики, соціологи, психологи та інші. Деякі з них розглядають теорію прийняття рішень у сфері менеджменту

як самостійну наукову дисципліну [5]. Особливу роль в дослідженні раціонального підходу відіграла нормативна теорія прийняття рішення. Відповідно до даної концепції людина завжди намагається прийняти оптимальне рішення, якому відповідає максимальна очікувана корисність [6]. Із цієї позиції виходить мета вступу у правовідносини – отримання очікуваної користі.

Психічні процеси поділяються на: пізнавальні, емоційні, вольові та мотиваційні. Найважливіше значення серед них у ході прийняття рішення мають пізнавальні або когнітивні процеси, а саме: відчуття, сприймання, пам'ять, мислення, інтуїція, увага [3]. Часто людина приймає рішення не замислюючись, бувають випадки, коли мотиви свого рішення вона виявляється нездатною пояснити, і лише за детального дослідження у рішення знаходяться свої причини і системна логічна послідовність висновків. В сутності, на цьому явищі побудована психологія, як наука дослідження логічних причин емоційних рішень. Кожна подія в нашому житті формує висновок про модель поведінки у зазначених обставинах, ці висновки вибудовуються у логічні послідовності, що формують інші висновки. Такі послідовності провокують емоцію, яка визначає оцінку об'єкта і ефективні способи його досягнення та підштовхує до прийняття рішення. Якщо емоцію можна пояснити логікою навіть після прийнятого і реалізованого рішення, то де-факто – емоція раціональна. Як ланцюги ДНК створюють нашу плотьську сутність, та зовні ми бачимо лише цілісне людське тіло, так і раціональні висновки життєвого досвіду переплітаються у логічні послідовності, які проявляються у формі емоції, що підштовхує нас до дії. Відповідно, обираючи модель поведінки в межах регламентованих законом правил, людина приймає рішення емоційно, але емоція кожного окремого індивіда є відображенням висновків його життєвого досвіду.

Для людини закон є подією, що впливає на її життя і не залежить від її волі. Як явище глобальне він створює переважно однакову послідовність подій для учасників соціальної групи, які кожен з індивідів схильний вважати своїм власним досвідом, лише припускаючи, що інші особи можуть обирати такі самі моделі поведінки у прагненні отримання оптимального результату, або як реакцію на певну подію.

Переважно люди прагнуть до законслухняності. Та логічно, що для обрання поведінки, регламентованої нормою, потрібно знати сам акт. Люди ж не читають закони, віддаючи перевагу художній літературі, відповідно виникає питання, звідки їм відомо, яку саме модель поведінки можна вважати законслухняною? Знання — це теоретично узагальнений суспільно-історичний досвід, результат оволодіння людиною дійсності, її пізнання. Знання та дія тісно переплетені [7]. Так саме у формі внутрішнього та зовнішнього врахування обставин життєвого досвіду людина пізнає закон. Досвід є емпіричним знанням, здобутим у процесі життєдіяльності, практики, виробництва [8]. Тому говоримо не тільки про важливість засвоєння соціального досвіду індивідом, а й розглядаємо його, як активного суб'єкта соціалізації. При цьому треба зазначити, що цей процес є безперервним і відбувається про-

тягом усього життя людини і ніколи не може бути «завершеним» [9].

Моделі поведінки людини, як реакція на зовнішні обставини, формуються в процесі соціалізації. Важливим показником цього процесу є соціальний досвід – сукупність накопичених знань, навичок, умінь, черпаних людиною, спільністю, групою з реального життя, практичної діяльності, процесу соціальної взаємодії [10]. Його колективний характер важливо відрізнити від персональних особливостей досвіду індивіда. Так, діти, які виростили в тій самій сім'ї, так сильно відрізняються одне від одного, навіть якщо вони мали подібний груповий досвід, тобто на них впливали ті самі агенти соціалізації, тому що у них не було повністю ідентичного групового досвіду, їх досвід у чомусь був подібний, а чимось і відрізнявся. Діти спілкуються з різними групами і навіть близько з однаковою спадковістю не можуть постійно зустрічатися з тими самими людьми, відчувати ті самі емоції. Варто також підкреслити, що картина індивідуального досвіду ускладнюється тим, що особистість не просто нагромаджує досвід, але засвоює його. Кожна людина по-своєму, відповідно до власного досвіду, інтерпретує ті події, які відбуваються з нею, її близькими і знайомими, вони (події), як цеглинки, з яких кожна людина вибудовує свою власну споруду [11].

Однак далеко не завжди сприйняття людиною ситуації визначається тільки соціальними приписами, важливу роль у цьому процесі відіграють і особисті чинники. Існує так звана теорема Томаса: "Якщо люди визначають ситуації як реальні, ці ситуації будуть реальними за своїми наслідками" [11]. Осмисленість сприйняття полягає в тому, що відображені предмети та явища порівнюються з минулим досвідом людини, відомостями і знаннями про них, на основі чого виникає відповідне ставлення до них [12].

Прийняття рішення, як і будь-який інший процес, що існує у часі, має свою початкову і завершальну стадію. В контексті нормативно визначеної поведінки, прийняття рішення починається з моменту усвідомлення потреби людини у доступі до об'єкта правовідносин, яким може бути як річ матеріального світу, так і духовні потреби, час або безпека. Тут важливо повернутись до усвідомлення питання оптимальної цінності – речі, предмета, явища, які виникають, як результат вчинення дії/бездіяльності у певних умовах. Сутність оптимальності полягає у наданні суб'єктивної оцінки цінності в контексті більшої або меншої вірогідності її отримати. Саме у своїй суб'єктивній реальності людина створює вірогідності – шанси досягти тієї або іншої мети внаслідок застосування певних зусиль. З цих причини, наприклад, діти заможних батьків, зазвичай, є більш успішними, звикаючи до вартісних цілей, як до абсолютно оптимальних і досяжних. Їх же однолітки з родин бідних, навіть за наявності достатньої освіти, зазвичай, витрачають той самий об'єм зусиль для отримання менш вартісного результату, який здається їм більш досяжним. Оптимальність оцінки цінності як об'єкту правовідносин, є фундаментальним явищем для реалізації доктрини «злочину і покарання», на якій базується закон. Встановлюючи санкцію за порушення

заборони або заохочення за дотримання приписаного правила, держава стимулює суб'єкта, що прагне отримати цінність за докладання дій у формі певної моделі поведінки, до емоційного сприйняття такої цінності, як більшою або меншою мірою оптимальної, чи досяжної. У зворотній проекції при формуванні змісту законопроекту з'являється важлива вимога до оцінки встановленого правила поведінки в контексті його оптимальності для досягнення людиною бажаного результату, як об'єкту правовідносин. Якщо правило передбачатиме докладання значних зусиль для досягнення менш вартісного результату, то люди, переважно, будуть порушувати такий закон, обираючи моделі поведінки хоч і протиправні, але такі, що досягають цінності ефективніше.

Підсумовуючи ці висновки, формується конфігурація, за якої, потрапляючи у певні обставини об'єктивної реальності, людина формує суб'єктивний висновок про співвідношення дії та ефективності, безпечності та своєчасності отримання від неї результату. Переважно суб'єкт не оцінює свою поведінку як законну або протиправну. Він обирає соціально прийнятну модель, яка формується під впливом подій, які складають соціальний досвід індивіда. Лише частково про існування нормативного регулювання даної поведінки людина дізнається з зовнішніх інформаційних джерел в процесі соціалізації. Події навколо людини не тільки дають йому інформацію про факт існування закону, але і про наслідки його дотримання або порушення в конкретних умовах.

Та розглядаючи ці послідовності, важливо усвідомити закон в якості первинного джерела, що провокує події у вигляді його виконання учасниками суспільної групи. Так, якщо поліцейський притягне до відповідальності невинуватого, у суб'єктивній реальності правоохоронця це буде дія з виконання своїх повноважень, для підозрюваного це буде подія з порушення його прав. У більшості законодавець звертає увагу лише на цю ланку суб'єктів. Але існують інші – друзі, знайомі, родичі підозрюваного, особи, які дізнаються історію з соціальних мереж. Для таких людей це буде подія, що підштовхне їх до висновків про наслідки даної моделі поведінки і як сформований досвід в подальшому матиме відображення у правовій культурі цих індивідів. Зазвичай, за притягнення явно невинуватих осіб до юридичної відповідальності, кількість порушень даної норми збільшується, оскільки люди починають сприймати ризик покарання як випадковість, яка настає незалежно від факту вчинення порушення. Відповідно, якщо порушення закону дозволяє отримати оптимальну цінність меншими зусиллями, а зв'язок між дією і покаранням сприймається як випадковість, то логічним висновком людини, що проявляється у формі емоції, є порушити закон і отримати вигоду. І навпаки, якщо людина бачить лише правомірні покарання, вона класифікує цінність, як не оптимальну і важкодоступну.

Вплив цих явищ можна спостерігати у практичній діяльності, де, зокрема, люди сприймають як санкцію виклик до правоохоронних органів у якості свідка, зазвичай, спираючись на досвід оточення щодо високої вірогідності зміни цього статусу на підоз-

рюваного, як випадковість, що не залежить від факту вчинення протиправної дії. Сюди ж можна віднести і випадки, коли, стаючи жертвою явного порушення, але у незначних сумах (дрібні займи, комунальні платежі, інше), сучасна людина приймає рішення не боротись за захист своїх прав, емоційно усвідомлюючи, що витрати на боротьбу (в тому числі витрати часу) перевищують вартість збитків від порушення. В той же час, такі рішення стимулюють порушника до повторення протиправних дій через усвідомлення вигоди від такої поведінки та безкарності за порушення правила. Як наслідок, у таких випадках навколо людини формується система подій, які негативно впливають на правову культуру соціальної групи через зниження довіри до соціально важливих установ (банківської системи, комунальних установ, інше) та оцінки законодавства, яке регулює дані правовідносини, як неякісного.

Стаючи перед вибором моделі поведінки, людина, хоч і на емоційному рівні, але завжди оцінює різні альтернативи. Здатність до усвідомлення альтернативних шляхів отримання оптимальної цінності залежить від знання та досвіду індивіда. Можна звернути увагу, що більшою мірою злочинці такої категорії злочинів, як крадіжка, розбій, інше, є малоосвіченими людьми. Чим більше знання отримує індивід, тим більшу кількість альтернативних моделей поведінки для досягнення цілей він здатен проаналізувати. За низького ж рівня знання людина не усвідомлює інших альтернатив отримання майна, окрім як викрасти або забрати його. Обидва суб'єкта (освічений та неосвічений) прийматимуть рішення, спираючись на емоції, та за неоднакового досвіду і знання ці емоції базуватимуться на різній кількості альтернатив поведінки. Саме тому ці групи мають взаємопротилежні результати у застосуванні такої поведінкової якості, як рішучості. Освічена людина буде успішною, якщо прийматиме рішення швидко, а неосвічена - якщо ретельно їх обдумуватиме.

У питаннях дотримання або порушення закону на людину впливає одразу декілька факторів: соціальне оточення, інформаційне поле, власний матеріальний стан, інше. Та впливовими джерелами розвитку законослухняної правової культури є і системи переконань. Вони мають як індивідуальну сутність (переконання у власних здібностях та можливостях), так і колективну (релігійні, політичні, соціальні). Підручник «Філософія» Губерського так визначає це явище: «Переконання - це незворушна впевненість у правильності ідеалів, принципів, ідей, поглядів, які підпорядковують собі почуття, розум, волю та вчинки людини» [13. С-184]. Група британських вчених, що досліджували психологічні фактори сприйняття закону у вужчій галузі – відносин із правоохоронними органами, припустила, що переконання можуть бути не тільки фактором утримання від протиправної поведінки, але і навпаки – стимулом до неї. Зокрема, у їх спільній публікації зазначалось: «Особи дотримуються даного закону, оскільки вважають, що цей акт (заборонений законом) є неправильним. Вони можуть утримуватися від такої поведінки, навіть якщо вона стане легальною, або якщо вони мають особисту вигоду з неї, і все лише тому, що їх до утримання зму-

шують моральні принципи. Вони можуть в рівній мірі брати участь у незаконному діянні, якщо вони бачать поведінку, як морально правильну (або, принаймні, морально нейтральну)» [4, с. 5]. За власними спостереженнями переконання є одним з найвагоміших факторів, спираючись на які людина визначається з моделлю поведінки. В адвокатській практиці мені часто доводилось чути пояснення людей щодо мотивів дотримання закону саме системними переконаннями: соціально-політичні (приклад: «після участі в АТО вирішив змінитись у ставленні до закону через усвідомлення, що ті жертви не можуть бути даремними»). Або: «зрозумів, що зміни мають початись з мене») та релігійні (приклад: «поліція може і не знайшла би, але Бог бачить все»). Так само, як і соціальний досвід, переконання мають груповий характер, а отже, підлягають прогнозуванню в процесі законодавчої діяльності.

Фундаментальний вплив на рішення людини про спосіб виконання норми в конкретних умовах об'єктивної дійсності забезпечують дії первинного виконавця – особи, яка першою створить подію з реалізації закону в ланцюгу суспільних комунікацій. Частіше за все, це органи державної влади, але не виключно. І саме ці події стають відправною точкою формування правової культури соціальної групи, оскільки наступний рівень комунікації суб'єктів вже прийматиме рішення, спираючись на висновки з оцінки результату дій первинного виконавця.

Так, 2010 року було прийнято Закону України № 2756-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Податкового кодексу України» [14], яким, зокрема, було додано частину третю до статті 228 Цивільного Кодексу України, розширюючи інститут нікчемності правочину до відносин відповідності умов договору інтересам держави і суспільства. В період 2011–2013 років закон було використано податковими органами для одностороннього визнання нікчемними господарських договорів і притягнення суб'єктів господарювання до відповідальності за порушення податкового законодавства. Часто розмір санкцій складав значний відсоток від обігових коштів підприємства, що створювало ризик припинення його діяльності.

Реакцією соціальної групи (підприємців) на такі дії первинного виконавця норми (фіскальної служби) стало укривання реальних доходів (перевід бізнесу в «тінь»). Як наслідок, 2013 року відбувається значне падіння податкових надходжень до бюджету. Довіра підприємців до держави поверталась поступово. З 2014 року зазначена практика фіскальної служби була зупинена шляхом адміністративного наказу, а пізніше і Законом України № 1728-VIII «Про тимчасові особливості здійснення заходів державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» [15] (мораторій на податкові перевірки). Більшість осіб, приймаючи рішення про умисне порушення податкового законодавства з мотивів збереження підприємницької діяльності, не мали повного усвідомлення комплексу і змісту норм, які стали підставами таких дій податкових органів. Їх рішення було реакцією на відповідні події, як ті, що відбувались з підприємцями безпосередньо, так і ті, що від-

бувались у їх близького оточення. Цей приклад чудово ілюструє випадки, коли, незважаючи на текстовий зміст норми, правові наслідки створює її реалізація первинним виконавцем.

Та у другому прикладі можна показати зворотній феномен, коли первинний виконавець мотивований на правильний суспільний результат, але для його створення обмежений юридичними помилками у тексті закону. Так, 2015 року було прийнято Закону України № 291-VIII «Про внесення змін до Закону України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту" щодо статусу осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України» [16], яким до осіб, що мають право претендувати на отримання статусу учасника бойових дій було віднесено добровольців АТО. Зазначені суб'єкти були визначені Законом наступним чином: «особи, які у складі добровольчих формувань, що були утворені або самоорганізувалися для захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України, брали безпосередню участь в антитерористичній операції ...». Але в законодавстві України відсутній такий вид військового формування, як «добровольче», а для підтвердження юридичного факту безпосередньої участі в антитерористичній операції було передбачено відповідну довідку, яка видавалась на підставі штатного розкладу військової частини, в якому не було добровольців. У цих умовах Кабінет Міністрів не зміг розробити механізму реалізації акту, що змусило відповідні комісії створювати власні практики, які також призвели до серії публічних звинувачень, як щодо випадків надання статусу особам, які не приймали участі в АТО, так і чисельних випадків втрати документів реальних добровольців і не надання їм статусу. На сьогодні активісти ветеранського руху характеризують питання добровольців як не вирішене. За особистого спілкування виявилось, що більшість з них жодного разу не читали норми, а з тих, хто ознайомився з нею, не було жодного, хто б розумів юридичні причини її не виконання. Цей приклад спростовує розповсюджений погляд, що зміст закону має бути викладений мовою зрозумілою для середньостатистичної людини. Як видно з опису, зміст норми був зрозумілий для громадян, але вони її не читали і складну послідовність юридичних комунікацій не аналізували, формуючи свої висновки на підставі оцінки подій правового характеру, створених первинним виконавцем.

Відповідно, саме на розуміння і здатність до застосування закону первинним виконавцем важливо орієнтувати термінологічну конструкцію акту. Це вужча група суб'єктів, чиє психо-емоційне сприйняття дійсності легше прогнозувати у порівнянні зі всіма учасниками правовідносин даної групи.

Створюючи новий закон, автору потрібно враховувати не тільки наслідки його виконання або порушення первинними суб'єктами, але і вплив норми на формування правової культури суспільства – різновиду і невід'ємної частини загальної культури, що становить систему духовних і матеріальних цінностей у правовій сфері, збережених, накопичених та розвинених суспільством завдяки постійному вдосконаленню заходів інформаційного, просвітницько-

освітнього характеру з урахуванням загальнолюдських правових цінностей [17]. Правова культура не тільки забезпечує досягнення бажаного від закону політичного результату через факт створення ним правових наслідків за прийняття правила поведінки більшістю соціальної групи, але й має зворотній ефект, забезпечуючи фіксацію нормативно-обумовленого правила у формі соціально-прийнятої моделі поведінки, провокуючи до неї кожного окремого індивіда, як учасника спільноти.

5. Результати дослідження

Ганс Кельзен казав, що лише людська поведінка може врегульовуватись нормами. Інші обставини справи – відмінні від людської поведінки – можуть бути предметом нормативного врегулювання тільки у зв'язку з людською поведінкою [18, с. 25]. Забезпечення реалізації закону засобами державного примусу, з погляду суб'єкта, є не більше ніж правом вибору – порушити закон і понести покарання або підкоритись вимозі. Цей вибір особа робить, спираючись на психо-емоційні фактори її суб'єктивного сприйняття дійсності. Відповідно, кожен закон є залежним від психологічних факторів прийняття людиною рішення і не може бути незалежним від них. Розглядаючи закон у його здатності бути прийнятим до виконання людьми у їх реальному житті, важливо враховувати наступні умови.

– Принципові наслідки створюють первинні суб'єкти – особи, які першими виконують норму закону. Переважно, але не завжди, це посадові особи органів державної влади або місцевого самоврядування. Суб'єктивно усвідомивши зміст норми, вони створюють першу хвилю подій, які інша частина соціальної групи сприйме, як досвід, на підставі якого будуть сформовані їх висновки про оптимальну цінність та ефективні моделі поведінки, ефективні для її отримання.

– Важливої актуальності набуває попередня оцінка соціальної групи за категоріями: соціальний досвід (важливі події та їх наслідки у реальному житті учасників групи, які відбувались у даній сфері правовідносин в останні роки), переконання (релігійний, соціальний, політичний зріз групи), освіченість. Зазначені дані можна отримувати шляхом статистичних досліджень. Така інформація відкриває можливості автору закону коригувати норму в напрямку підвищення її здатності бути прийнятою людьми у формі саме такого правила поведінки, яке за задумом автора має створити необхідний результат.

– Формуючи проект, важливо розуміти, що значення має не текст, а подія. Текст акту виступає лише первинним стимулом події, орієнтуючись на яку людина і приймає рішення про застосування правила. Складаючи проект закону, його текст і структуру важливо розглядати саме у контексті причинно-наслідкових послідовностей: зміст – подія – правило.

6. Висновки

1. Не зважаючи на те, що рішення людина приймає емоційно, сама емоція раціональна – має свої причини і базується на логічних висновках, зроблених людиною в процесі накопичення її індиві-

дуального життєвого досвіду. За фактором досвіду людина обирає і цінність, заради якої вступає у відносини, попередньо оцінивши її за критерієм оптимальності з точки зору об'єму зусиль, які потрібно докласти для її отримання.

2. Про моделі поведінки, регламентовані нормами позитивного права, люди дізнаються в процесі соціалізації, орієнтуючись на події правового характеру, які відбуваються у їх реальному житті. В той же час закон, маючи глобальний вплив на суспільні відносини, створює переважно однакову послідовність подій. Відповідно переважна більшість учасників суспільної групи роблять порівняно однакові висновки життєвого досвіду, які в узагальненому вигляді

проявляються у формі емоції, що мотивує їх до обрання моделі поведінки. Саме цю форму реалізації суспільно-прийнятих норм поведінки і прийнято називати законослухняною.

3. Більшість факторів сприйняття закону людьми можуть бути спрогнозовані ще на етапі розробки проекту акту і використані у законодавчій діяльності, що відкриває можливості до корегування його змісту у напрямку підвищення властивостей закону до прийняття людьми регламентованого правила в умовах їх реального життя. Зокрема, можуть бути враховані фактори освіти, релігійних та соціальних переконань, подій, які ставались у соціальній групі в останні роки і переважні реакції на ці події та багато інших.

Література

1. Петражицкий Л. И. Теория права и государства в связи с теорией нравственности. Том 1. Санкт-Петербург, 1909. URL: <http://www.allpravo.ru/library/doc108p/instrum4914/>
2. Стащенко В. В. Руководителю о принятии решений // Научно-методические проблемы и новые технологии образования. Энергобезопасность и энергосбережение. 2009. № 3 (27). С. 38–42.
3. Юрков О. С. Теорії прийняття рішень: курс лекцій. Мукачево: МДУ, 2016. 135 с.
4. Why do People Comply with the Law?: Legitimacy and the Influence of Legal Institutions / Jackson J. et. al. // British Journal of Criminology. 2012. Vol. 52, Issue 6. P. 1051–1071. doi: <http://doi.org/10.1093/bjc/azs032>
5. Ходаківський Є. І., Богоявленська Ю. В., Грабар Т. П. Психологія управління: підручник. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 664 с.
6. Системи підтримки прийняття рішень: конспект лекцій. Харків: Харківський політехнічний інститут, 2014. URL: <https://studfiles.net/preview/6059894/>
7. Павелків Р. В. Загальна психологія: підручник. Київ: Кондор, 2009. 576 с.
8. Філософський енциклопедичний словник: енциклопедія / ред. Шинкарук В. І. Київ: Абрис, 2002. 742 с.
9. Сафронова Л. Б. Визначення поняття "соціальний досвід": теоретичний аспект // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. 2014. № 18 (2). С. 213–221.
10. Кизименко Л. Д., Бедна Л. М. Словник-довідник соціального працівника" (для студентів та соціальних працівників). Міні-гlossарій. Львів: ДЦ МОУ, 2000. 67 с.
11. Танчин І. З. Соціологія: навч. пос. Київ: Знання, 2008. 351 с.
12. Варій М. Й. Загальна психологія: навч. пос. Київ: Центр учбової літератури, 2007. 968 с.
13. Філософія: підручник / Губерський Л. В. та ін. Харків: Фоліо, 2013. 509 с.
14. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Податкового кодексу України: Закон України № 2756-VI 07.03.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2756-17>
15. Про тимчасові особливості здійснення заходів державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності: Законом України № 1728-VIII 01.01.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1728-19>
16. Про внесення змін до Закону України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту" щодо статусу осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України: Закон України № 291-VIII 07.04.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/291-viii>
17. Скакун О. Ф. Теорія права і держави: підручник. Київ: Алерта; ЦУП, 2011. 524 с.
18. Кельзен Г. Чисте правознавство: з додатком: Проблеми Справедливості. Київ: Юніверс, 2004. 496 с.

*Рекомендовано до публікації д-р юрид. наук Стефанчук Р. О.
Дата надходження рукопису 12.02.2019*

Сергєєв Кирило Олександрович, кафедра теорії та історії держави і права, Інститут політології та права, Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова, вул. Пирогова, 9, м. Київ, Україна, 0160;
адвокат, директор, Адвокатське бюро "Сергєєв та партнери", вул. Декабристів, 3, м. Київ, Україна, 02121
E-mail: atserheev@gmail.com